

ЗНАЧЕННЯ ВИКОНАВСЬКИХ УМІНЬ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО ДОСВІДУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Н.М.Попович

Анотація. У статті проаналізовано значення виконавських умінь у формуванні професійно-особистісного досвіду майбутнього вчителя музики; визначено роль художньої інтерпретації та імпровізаційних умінь у професійній підготовці майбутніх фахівців мистецького профілю.

Ключові слова: виконавські уміння, вчитель музики, мистецький профіль.

Аннотация. В статье проанализировано значение исполнительских умений в формировании профессионально-личностного опыта будущего учителя музыки; определена роль художественной интерпретации и импровизационных умений в профессиональной подготовке будущих специалистов.

Ключевые слова: исполнительские умения, учитель музыки, музыкальный специалист.

Summary. In article value of performing abilities in formation of is professional-personal experience of the future teacher of music is analyzed. The structure of is musical-performing activity is considered and specific signs of executive activity are proved. Defines the role of artistic interpretation and improvisational skills in the training of future specialists.

Key words: professional-personal experience, teacher of music, future specialists.

Постановка проблеми. В умовах інтеграції України у світовий та європейський освітній простір дослідження теоретико-методичних засад формування професійно-особистісного досвіду майбутніх фахівців має важливе наукове, освітнє та суспільне значення, що вимагає якісних змін у професійній підготовці фахівців мистецького профілю, зокрема, в організації процесу отримання, засвоєння професійних знань і набуття навичок їх застосування в практичній діяльності на основі використання сучасних інноваційних педагогічних технологій. Одним з важливих напрямів формування професійно-особистісного досвіду майбутніх вчителів музики є становлення рівня їхньої інструментально-виконавської підготовки.

Аналіз досліджень і публікацій за даного питання. Окремі аспекти досліджуваної проблеми знайшли відображення у багатьох працях, присвячених питанням професійної підготовки майбутнього вчителя музики (О.Абдулліна, Л.Арчажнікова, І.Зязюн, З.Квасниця, О.Олексюк, Г.Падалка, О.Рудницька, В.Шульгіна, О.П.Щолокова та ін.); формуванню виконавських умінь (І.Гринчук, В.Крицький, Є.Куришев, В.Муцмакер), виконавської (М.Давидов, Т.Юник) та педагогічно-виконавської майстерності (І.Мостова), музично-виконавської культури (Н.Згурська), індивідуального стилю виконавської діяльності (Є.Йоркіна), розвитку виконавських якостей (Є.Скрипкіна), виконавської активності (В.Григор'єва) тощо. Теорію і практику формування готовності студентів педагогічних вузів до професійної діяльності розглядають А.Линенко, В.Смирненський, П.Харченко та ін. Однак, належної уваги формуванню необхідних виконавських умінь майбутнього фахівця, які б забезпечили високий рівень сформованості його професійно-особистісного досвіду приділяється недостатньо.

Метою статті є висвітлення значення та особливостей впливу виконавських умінь на формування професійно-особистісного досвіду майбутнього вчителя музики.

Виклад основного матеріалу. Проблема формування виконавських умінь є закономірним відображенням тих суперечностей, що виникають між зростаючими вимогами до якості фахової підготовки майбутнього вчителя музики й усталеною практикою навчання у вузі; між теоретичною та виконавською підготовкою студентів і їхньою здатністю реалізувати набуті знання та вміння у професійній діяльності; між необхідністю формування готовності майбутнього вчителя музики до інструментально-виконавської діяльності й відсутністю в системі підготовки педагогів-музикантів відповідного методичного забезпечення.

Розкриття творчо-виконавського потенціалу особистості є одним із напрямів самовдосконалення майбутнього вчителя музики, адже освітнє середовище вищої школи покликане забезпечити такі умови, в яких у студента, з одного боку, збагачуватиметься його професійний досвід, з іншого, – закріплюватиметься індивідуальний досвід. Креативність особистості обов'язково реалізується у педагогічній та виконавській діяльності, творчому пошуку нових, більш ефективних способах вирішення музично-творчих завдань, нетрадиційних підходах.

Досліджуючи проблему розвитку виконавських умінь майбутніх фахівців слід зазначити, що вміння інколи зводять до знання певної справи, розуміння послідовності її виконання. Однак це ще не є вміння, а лише передумова для їх виникнення. Тому слід розрізняти елементарні вміння, що виникають на основі знань і першим досвідом дій, і вміння, що виявляються як майстерність у виконанні діяльності й виникають після вироблення певних навичок. Тобто, елементарні вміння — це дії, що виникають на ґрунті знань у результаті наслідування діям або самостійних спроб. Вони можуть виникати на засадах наслідування, із випадкових знань. Уміння-майстерність виникає на підґрунті вже вироблених навичок і широкого кола знань.

Необхідною внутрішньою умовою вміння є певна вправність у виконанні тих дій, з яких складається дана діяльність.

Отже, вміння — це заснована на знаннях і навичках готовність людини успішно виконувати певну діяльність. Уміння являють собою свідомо контрольовані частини діяльності, щонайменше у головних “опорних” моментах діяльності та у кінцевій меті.

Існування великої кількості видів діяльності зумовлює існування відповідної кількості вмінь. Ці вміння мають як спільні риси (те, що необхідно для будь-якого виду діяльності: вміння бути уважним, планувати та контролювати діяльність тощо), так і відмінні особливості, що зумовлюються змістом того чи іншого виду діяльності.

Професійна підготовка майбутніх учителів музики розглядається нами як така, що спрямована передусім на розвиток творчої особистості, розмаїття її самореалізації, нестандартності, вміння молодого фахівця реалізувати власний креативний потенціал у кожній освітній ситуації.

Враховуючи, що головним результатом процесу інструментально-виконавської підготовки у вищих навчальних закладах освіти є успішна особистість вчителя музики, здатна творчо відтворювати науково-методичні та організаційні вимоги суспільства на основі тих знань, які вона здобула у вищому навчальному закладі, основними показниками цього чинника можна вважати впровадження соціально значущих ініціатив та інноваційних нововведень, мобільність реагування на соціальні запити, трансляцію власних і світових досягнень у сучасний мистецько-педагогічний простір.

Серед першочергових завдань у процесі формування виконавських умінь майбутнього вчителя музики П.Б.Косенко [2] виокремлює наступні:

- розвиток музично-творчих здібностей студента;
- набуття досвіду концертмейстерської роботи;
- опанування формами та методами, необхідними для проведення на високому професійному рівні усіх видів позакласної музично-виховної роботи;
- поглиблення навичок студента до самостійного опрацювання музичних творів;
- формування здібностей аналітичного підходу до власного виконання; оволодіння методикою навчання гри на інструменті;
- опанування роботи з репертуаром, включеним до шкільних програм зі слухання музики; поглиблене освоєння основних напрямів, стилів та жанрів світового та вітчизняного музичного мистецтва;
- формування умінь грамотно, технічно, стилістично правильно та художньо виразно виконувати сольну програму.

Виконавству властиві три масштабні рівні творчого процесу. Застосовуючи семіотичний аналіз до вивчення структури виконавського процесу, доведено, що перший пов'язаний з усвідомленням виконавцем змісту окремих мотивів та інтонацій на основі розкриття їх семантичного значення. Другий – з переведенням семантичної конкретизації в художнє узагальнення. Третій – із завершенням перших двох і оформленням певного драматургічного задуму виконавця (О.А.Бодіна).

В.В.Григор'єва [1, с.101 – 104] зазначає, що важливим у процесі формування виконавських умінь майбутнього вчителя музики є виконавська активність. У структурі виконавської активності автор виділяє такі компоненти: мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий та практичний (технологічний):

- мотиваційний компонент виконавської активності містить ціннісно-смыслову спрямованість особистості майбутнього вчителя музики. Він спонукає до навчання та освоєння майбутньої професії. Реалізація цього компонента формує професійні потреби, спрямовані на оволодіння виконавськими знаннями, вміннями, навичками, необхідними для здійснення майбутньої професійної діяльності.
- когнітивний компонент включає зміст і повноту пізнавальних дій, спрямованих на розв'язання проблемних ситуацій; відображає стан сформованості знань, умінь і навичок та вміння застосовувати їх у практичній виконавській діяльності, що згодом впливає на якість виконавської концепції;
- емоційно-вольовий компонент виконавської діяльності зумовлює виникнення та вияв емоцій, що

відображають ставлення студента до музичного твору. Розкрити зміст, донести до слухача емоційне забарвлення твору – головне завдання виконавця. Позитивно-емоційне налаштування завжди приводить до позитивних результатів, а характер емоцій впливає на формування виконавського стилю, різнобічність інтересів і потреб студента. Завдяки емоціям майбутній фахівець здатний регулювати й оцінювати власну виконавську діяльність. Так, у стані емоційного підйому, творчого хвилювання, продуктивність студента максимально зростає, і, навпаки, у байдужості, апатії, пригніченості, результат діяльності мінімальний;

- практичний (технологічний) компонент виконавської активності представляє собою уміле володіння піаністичними навичками та прийомами, що застосовуються в різних видах техніки. Технологічна підготовка студента відіграє суттєву роль, бо найчастіше студенти із гарними музичними даними не можуть домогтися успіху в грі на інструменті через відсутність спеціальних рухових здібностей. Тому діагностика і розвиток технологічної майстерності та рухових здібностей є необхідною умовою виконавської активності майбутніх учителів музичного мистецтва. Удосконалення виконавських умінь неможливе без взаємозв'язку музично-слухових уявлень, які обов'язково містять кінестетичні (рухові) відчуття виконання музичного твору з моторикою.

Виконавські уміння майбутнього вчителя музики характеризують його ціннісно-орієнтаційну спрямованість, рівень художньо-образного сприйняття, здатність до емпатійно-діалогового спілкування, індивідуальний художньо-інтонаційний вимір музичного твору, дієво-творчий потенціал і знаходять своє яскраве виявлення в різних видах музично-виконавської діяльності (інструментальній, вокальній, диригентсько-хоровій, музично-теоретичній), повною мірою забезпечують процес художнього пізнання музичного твору, глибину проникнення в його емоційно-образний зміст, визначають емоційно-почуттєвий, інтелектуально-розумовий і творчо-діяльнісний потенціал майбутнього вчителя музики, його вміння відтворити й донести художній образ до слухача, створити таким чином повноцінний емоційно-художній діалог і залучити до нього своїх вихованців.

На думку О.В.Хлебнікової [3, с.1-2], у структурі музично-виконавської діяльності вагому роль відіграють наступні уміння:

- уміння музично-теоретичного й виконавського аналізу музичного твору, які відображають наявність необхідних знань та навичок пізнання виконавцем нотного тексту, що передбачає визначення жанру, стилю, форми твору; створення теоретичної моделі інтерпретаційного задуму;

- уміння освоєння технології виконання музичного твору, що характеризує процес оволодіння виконавцем музичним нотним текстом (адекватне акустичне відтворення позначень, вибір і освоєння доцільної аплікатури, виявлення та подолання складних для виконання фрагментів, досягнення художньої цілісності виконання;

- психологічна готовність до виконання твору свідчить про наявність знань, умінь та навичок саморегуляції психічного стану й психофункціонального фону в процесі виконання музичного твору;

- уміння аналізувати, контролювати й коригувати виконання музичного твору, що включає сприймання й аналіз (якості відтворення жанрово-стильових ознак, музичної форми, глибини відображення задуму автора); контроль виконання – відповідності реального звучання авторському нотному тексту твору, а також попереднім музично-слуховим уявленням виконавця;

- інтерпретаційні вміння, що відображені у відповідності реального звучання інтерпретаційному задуму й свідчать про наявність техніко-виконавської майстерності та артистизму.

Специфічною ознакою виконавства, на думку Є.Г.Гуренка, є художня інтерпретація. Це відобразилось на авторській дефініції визначення виконавства. Останнє тлумачиться як вторинна, відносно самостійна творчість, що полягає в процесі конкретизації продукту первинної художньої діяльності. Автор розкриває художньо-інтерпретаційну природу виконавства, досліджує своєрідність художньої інтерпретації і спростовує її ототожнення з процесом виконання та кінцевим результатом виконавської діяльності.

Художню інтерпретацію розглядають як грань, зумовлену співтворчістю інтерпретатора і творця, як суб'єктивну частину продукту виконавської творчості, яка, в поєднанні з об'єктивним і точним осмисленням авторського задуму, становить процес виконавської діяльності і її продукт, тобто музичний твір, який звучить.

Виконавське мистецтво, зі свого боку, є вторинною, відносно самостійною діяльністю, творчий аспект якої виявляється у формі художньої інтерпретації.

Слід зазначити, що музично-виконавська інтерпретація твору зорієнтована, насамперед, на художнє осмислення характерних особливостей певних аспектів музичного стилю. Органічна єдність теоретичного, образного та інтерпретаційного компонентів художнього мислення музикантів-виконавців є основним показником співтворчості (В.Крицький).

Суб'єктивне трактування засобів музичної і виконавської виразності відповідно до жанрово-стильової специфіки музичного твору зумовлює індивідуалізацію манери виконання, формування власного виконавського стилю майбутнього фахівця.

Отже інтерпретація, виконання, виконавський процес і продукт виконавської діяльності є явищами нерівнозначними, проте тісно взаємопов'язаними. Це дає нам підстави розглядати виконавську інтерпретацію як художньо-творчу діяльність, що включає сприйняття твору (початкове його освоєння, побудову «слухової моделі»), осмислення (створення одного з виконавських варіантів продукту первинної творчої діяльності композитора) та відтворення його під час публічного виступу.

Освоєння специфіки стильових різновидів музичного мистецтва, аналіз своєрідності композиторського стилю, характерних музичних і виконавських засобів виразності сприяють поглибленню емоційного відгуку, емоційно-естетичних почуттів і переживань студентів, вихованню відчуття художньої міри, розширенню їхніх музично-слухових уявлень, художньо-творчих знань, що свідчить про ефективність формування професійно-особистісного досвіду.

Для поглиблення розуміння студентами характерних музичних та виконавських засобів виразності застосовується метод цілісного аналізу музичного твору. Це дає змогу поставити перед студентами ряд аналітико-творчих завдань: проаналізувавши нотний текст, визначити його стилістичну характеристику, основні складові музичної форми твору; вказати на засоби музичної та виконавської виразності, застосовані у творі, виявити їхній вплив на емоційно-естетичне сприйняття художньої образності твору.

На основі власних емоційно-естетичних почуттів і переживань, художнього осмислення й узагальнення результатів цілісного аналізу твору майбутні фахівці формують професійне оцінне судження, що вимагає індивідуально-творчої самостійної роботи кожного студента й зумовлює поглиблення їхнього професійно-особистісного досвіду.

Поряд із методом ескізного опрацювання різностильових музичних творів важливу роль відіграє також метод поєднання глибокого аналізу нотного тексту з творчо-виконавським опрацюванням твору на рівні особистісної його інтерпретації, що сприяє розвитку готовності майбутніх учителів музики до свідомої естетичної творчості.

Ефективність процесу формування виконавських умінь залежить від:

- досягнення мети, поставленої виконавцем;
- наявності власної творчої позиції при створенні інтерпретації твору;
- правильного розкриття емоційно-образної сфери твору;
- практично-професійної підготовки;
- психологічних особливостей виконання.

Слід підкреслити, що художнє відчуття міри у використанні динамічних, артикуляційних і фактурних засобів виразності, тембрового нюансування є показником високої художньо-стильової культури виконання.

Завдяки посиленню емоційного відгуку на сприйняття художньої образності твору поглиблюється розуміння внутрішнього світогляду композитора, оскільки через музичний твір відбувається своєрідне особистісне вираження світогляду, певної епохи, власного середовища, зокрема суспільних та естетичних ідеалів. Іншими словами, усвідомлена, осмислена й пережита автором дійсність відтворюється в його музиці. Саме тому кращі зразки музичного мистецтва є своєрідною сполучною ланкою між людьми та епохами, унікальним засобом збагачення художньо-естетичного, виконавського досвіду майбутнього вчителя музики.

Підтвердженням особистісної виконавської інтерпретації композиторського стилю є ефект художнього відкриття, що зумовлює висвітлення нових рис у творчості автора й розкриття прихованих індивідуальних можливостей виконавського стилю майбутніх фахівців.

На нашу думку, надзвичайно важливу роль у формуванні професійно-особистісного досвіду майбутнього вчителя музики відіграють імпровізаційні уміння, які є вагомим, необхідним складовою музичної культури музикантів-виконавців, що впливає на розвиток їхнього професіоналізму.

Оволодіння навичками імпровізації стимулює також художньо-творчу самореалізацію особистості.

Імпровізація передбачає розвиток емоційно-рефлекторної здатності музикантів-виконавців до миттєвого художньо-творчого втілення особистісних емоційно-естетичних уявлень і фантазій у музичному матеріалі. Основоположними факторами створення імпровізації є такі:

а) використання стилістично відповідних музичних і виконавських засобів виразності;

б) структурування за їхньою допомогою синтаксичних одиниць музичного тексту, поєднання яких утворює граматично й семантично правильні структурні побудови на різних рівнях імпровізаційного цілого.

Імпровізація є своєрідним типом висловлювання, що ґрунтується на певних соціокультурних і художніх передумовах. Саме в процесі імпровізації найповніше розкриваються приховані можливості творчого потенціалу музиканта-виконавця. Рівень створеної імпровізації залежатиме від сформованості виконавських умінь майбутнього фахівця, його творчої уяви і фантазії, художнього відчуття міри, розуміння музичної форми, що свідчить про рівень майстерності виконавця.

Майстерність ототожнюється з вправністю, мистецтвом, ознакою яких є досконала творча обізнаність особистості про предмет діяльності, що характеризується неповторністю, індивідуальністю, унікальністю уміння майстра, оригінальністю творчих рішень. Знання, уміння, навички у процесі становлення професійної майстерності доповнюються волею та наполегливістю.

Майстерність набувається виконавцем у процесі діяльності, виступає властивістю суб'єктивного усвідомлення образу об'єктивної дійсності, що зумовлює творче перетворення усталених стереотипів. Завдяки цьому феномен майстерності виявляється не в імітуванні способів діяльності, а в творчому й оригінальному їх розвитку та створенні якісно нових.

Отже, специфіка організації професійної підготовки, спрямованої на особистісний розвиток майбутніх учителів музики та на самореалізацію у подальшій практичній діяльності, дозволяє розглядати феномен майстерності як найвищий рівень педагогічної діяльності та як вияв творчої активності особистості педагога. Професійна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі. Саме у творчому розкритті художньої цінності творів, що виконуються, в їх інтерпретації виявляється творчий характер мистецтва виконавця, його художня майстерність.

Висновки. Таким чином, формування виконавських умінь – складний багатоплощинний процес, розгортання якого актуалізує значення майстерності, яка складає основу виконавської діяльності та виступає вихідною передумовою поглиблення професійно-особистісного досвіду майбутнього вчителя музики.

Література

1. Григор'єва В.В. Зміст та структура виконавської активності майбутнього вчителя музики / В.В. Григор'єва // Зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – № 1. – Бердянськ : БДПУ, 2011. – С. 100 – 105.
2. Косенко П.Б. Актуальні питання вдосконалення інструментальної підготовки майбутнього вчителя музики (гітариста) / П. Б. Косенко // Педагогіка вищої та середньої школи: Зб. наук. пр. № 18 : Спец. вип. : Мистецько-педагогічна освіта. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2007. – Ч. 1. – С. 202 – 212.
3. Хлебнікова О.В. Досвід музично-виконавської діяльності і діагностика його сформованості у студентів вузів культури / О.В.Хлебнікова – К., 1998. – 18 с.